

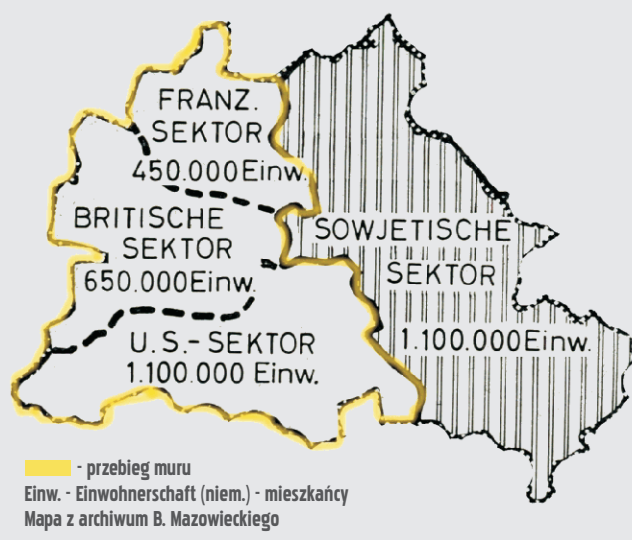
# MUR BERLIŃSKI

## POCZĄTKI

w obiektywie  
fotoreporterów  
Associated Press

### Zanim powstał mur

Berlin zdobyty pod koniec II wojny światowej przez Armię Czerwoną, został podzielony (podobnie, jak całe Niemcy) na cztery strefy okupacyjne: amerykańską, brytyjską, francuską i radziecką. Traktat poczdamski z 2 VIII 1945 r., usankcjonował ten podział, choć w uchwałach zastrzeżono, że mają one charakter przejściowy. W listopadzie 1947 r. USA, Wielka Brytania i Francja tworzące tzw. Trizonię, uzgodniły wstępnie zjednoczenie zachodnich Niemiec i wprowadziły plan odbudowy gospodarki zw. Planem Marshalla. W marcu 1948 r. delegat ZSRR opuścił Radę Międzysojuszniczą, która sprawowała także władzę nad Berlinem, a pod koniec czerwca 1948 r. Moskwa ucieka się do użycia siły, odcinając Berlin od dostaw prądu i od transportu lądowego z Zachodu. Krok ten miał na celu wymuszenie zgody na radziecką propozycję utworzenia ogólnoniemieckiego rządu „demokratycznego”.



Europa znalazła się znów na krawędzi wojny. Na posunięcia te Zachód odpowiedział uruchomieniem w cztery dni później mostu powietrznego, największej operacji transportowej w dziejach lotnictwa, trwającej przez rok. 12 V 1949 r. Związek Radziecki, uznał blokadę za nieskuteczną i ją zniósł. W połowie sierpnia 1949 r. w strefach zachodnich, przeprowadzono wybory do Bundestagu. W ich konsekwencji Kanclerzem został działacz chrześcijańskiej demokracji, antykomunista, Konrad Adenauer. Za zgodą aliantów na obszarze Trizonii proklamowano 21 IX 1949 r. Republikę Federalną Niemiec ze stolicą w Bonn. W odpowiedzi na to Związek Radziecki zdecydował się na utworzenie państwa w swojej strefie okupacyjnej i 7 X 1949 r. powstała Niemiecka Republika Demokratyczna z Wilhelmem Pieckiem, jako prezydentem, na czele i komunistyczną SED jako partią rządzącą. Wschodnie dzielnice Berlina, tworzące sektor radziecki, stały się stolicą NRD a z pozostałych sektorów utworzono odrębną jednostkę polityczną - Berlin Zachodni. Dziеляca miasto granica istniała początkowo głównie na papierze.



Dla władz komunistycznej NRD stanowiło to poważny problem, gdyż mieszkańcy wschodnich Niemiec zaczęli masowo uciekać do Berlina Zachodniego. Szacuje się, że latach 1949–1961 przez otwartą granicę uciekło blisko 2,7 mln osób. Konflikt wokół Berlina drastycznie zaostriżył się w sierpniu 1961 r., wtedy po raz pierwszy w podzielonym mieście naprzeciwko siebie stanęły oddziały wojska i policji. Pogłoski o rychłym zamknięciu otwartej dotąd granicy zintensyfikowały ucieczki mieszkańców Berlina Wschodniego do zachodniej części miasta: 1 VIII 1961 r. w zachodnioberlińskich obozach dla uchodźców zarejestrowano 1322 osoby, 9 VIII uciekinierów było już o sześćset więcej.

### Mur berliński - początki

W nocy z soboty na niedzielę, 12 na 13 VIII 1961 r., granica między obiema częściami Berlina została obsadzona przez jednostki Armii Ludowej i Policji Ludowej NRD. Na ulicach miasta zaczęto wznosić barykady i umocnienia. 15 VIII w miejsce drutu kolczastego pojawiły się betonowe bloki. Wzdłuż powstającego muru rozstawiono uzbrojone patrole, mające rozkaz strzelania do każdego, próbującego mur sforsować. Świat zachodni był zszokowany postępowaniem władz NRD. 19 VIII 1961 r. Wielka Brytania, Francja i Stany Zjednoczone wystąpiły do władz Związku Radzieckiego z „uroczystym protestem” przeciwko działaniom ocenianym jako naruszenie gwarantowanego traktatami międzynarodowymi, cztero-mocarstwowego statusu miasta. Jednak nota protestacyjna została po upływie 24 godzin formalnie odrzucona przez Moskwę.

### Nie od razu mur zbudowano

Pierwsze, prowizoryczne zapory z drutu kolczastego, zastąpił w ciągu kilku miesięcy pojedynczy mur z betonowych płyt i pustaków. W czerwcu 1962 r. gotowy był także biegnący równolegle drugi mur, dodatkowo utrudniający ewentualnym uciekinierom przedarcie się przez granicę. Zaznaczyć należy, że mur był budowany wyłącznie na terytorium Berlina Wschodniego, a właściwa granica sektorów przebiegała kilka metrów za nim. W 1965 r. mur zasadniczo przebudowano: jego główną linię tworzyły wpasowane w stalowe filary płyty z nałożonymi na górną krawędź betonowymi rurami, by uciekinier nie miał się czego chwycić. W połowie lat 70. zainstalowano nowe płyty, bardziej odporne na erozję i podwyższono do wysokości 3,6 m. Właściwy mur liczył 106 km długości. Na terenach niezabudowanych, gdzie obserwacja przedpoja była dużo łatwiejsza, zamiast muru stawiano płot z przeplatanej metalowej taśmy. Wzdłuż granicy wykopano także ponad sto kilometrów rowów, uniemożliwiających przedarcie się samochodom.

Temu samemu celowi służyły rozmieszczone gdzieniegdzie kołki z zespalanych szyn kolejowych. Główną linię muru uzupełniały z tyłu płoty sygnalizacyjne z drutami pod napięciem i zewnętrzny mur ochronny - jedyny element umocnień granicznych widoczny ze wschodniej strony. Dla strzegących dostępu do muru strażników wzniesiono 302 wieże, z zachodzącymi na siebie strefami obserwacji. Na wieżach zainstalowano ruchome reflektory, choć całość przedpola muru oświetlały regularnie rozmieszczone latarnie. Do połowy lat 80. mur patrolowały też psy, których smycze umocowane były na biegnącym nad ziemią drucie. Aby zapewnić pożądaną odległość między murem głównym a pozostałymi zaporami, wyburzono wiele budynków, w tym przylegający do zachodnioberlińskiej dzielnicy Wedding Kościół Pojednania (Versöhnungskirche), wysadzony w 1985 r. w powietrze.

## Bilans istnienia muru

Mimo ścisłego obstawienia granicy, przez pierwsze tygodnie budowy umocnień ucieczka do Berlina Zachodniego udało się blisko pięciuset osobom, w tym 85 dezertom ze wschodnioniemieckich formacji wojskowych, bądź paramilitarnych. 24 VIII 1961 r. zastrzelono w kanale Szprewy płynącego na zachód 24-letniego Guentera Litfina, który otworzył długą listę ofiar muru sięgającą 192 osób. Ostatnia ofiara muru, 20-letni Chris Gueffroy, zginął od kul strażników w nocy z 5 na 6 II 1989 r. Przez dwadzieścia osiem lat istnienia muru, granicę wokół Berlina Zachodniego udało się sforsować ponad pięć tysięcy uciekinierów, ale znaczna ich część została przeschmuglowana przez oficjalne przejścia drogowe.



## O wystawie

Z okazji 20. rocznicy zburzenia muru Muzeum Uniwersyteckie przygotowało wystawę fotografii dokumentujących jego powstawanie. Zaprezentowano ponad sto oryginalnych odbitek (wybranych z blisko 180) wykonanych w latach 1961-1963 przez fotoreporterów agencji The Associated Press oraz – w pojedynczych przypadkach – Photo Keystone i Presse- und Informationsamt der Bundesregierung - (Bundespresseamt - BPA, Bonn). Wszystkie pochodzą ze zbiorów Biblioteki Uniwersyteckiej w Toruniu, do której trafiły w 2000 r. w archiwum Bronisława Mazowieckiego (1907-1997) – księgarza, muzykologa i impresario artystycznego mieszkającego od końca lat 30. XX w. w Paryżu.

Najwcześniejsze fotografie dokumentują stan sprzed budowy muru, z dostępną m.in. Bramą Brandenburską. Kolejne zdjęcia pokazują wznoszenie muru, reakcje mieszkańców miasta oraz postawy żołnierzy z obu części Berlina. Reporterzy Associated Press zarejestrowali liczne demonstracje Zachodnich Berlińczyków, niosących transparenty z napisami: „Jesteśmy oburzeni bezczynnością”, wzruszające kadry rodzin podzielonych murem i codzienne zdarzenia.

Wystawę zamyka cykl zdjęć z wizyty w Berlinie w 1962 prokuratora generalnego Stanów Zjednoczonych Roberta F. Kennedy'ego oraz jego żony Ethel. Rok później w Berlinie John F. Kennedy, prezydent Stanów Zjednoczonych, potępił komunizm w Europie Wschodniej i wypowiedział słynne słowa, będące deklaracją wsparcia dla Niemców walczących o wolność: „Ich bin ein Berliner” („Jestem Berlińczykiem”).

Specyficzny język „zimnej wojny” obecny jest także na wystawie: wszystkim zdjęciom towarzyszą oryginalne komentarze agencyjne oraz ich polskie tłumaczenie.

Wystawę uzupełnia prezentacja multimedialna o historii muru oraz film „Wyzwanie-Mur” (w niemieckiej wersji językowej z polskimi napisami) i wielkoformatowe zdjęcia udostępnione przez Mauermuseum Haus am Checkpoint Charlie w Berlinie.

## MUR BERLIŃSKI - POCZĄTKI

w obiektywie fotoreporterów Associated Press  
(Wystawa na 20. rocznicę zburzenia muru)

MUZEUM UNIWERSYTECKIE

Collegium Maximum, Plac Rapackiego 1, Toruń

Czas trwania: 10 listopada - 18 grudnia 2009

Czynna: wtorki i środy w godz. 10.00-15.00, czwartki i piątki w godz. 12.00-18.00

WSTĘP WOLNY

Kuratorzy: Joanna Krasnodębska, Paulina Matysiak, Sławomir Majoch

Oprawa plastyczna: Hana Sierdzińska

Tłumaczenia: Lisko Czerwińska, Ewa Niekra

Multimedia: Edward Renk

Współpraca: Mauermuseum - Museum Haus am Checkpoint Charlie w Berlinie

YOU ARE LEAVING  
THE AMERICAN SECTOR  
ВЫ ВЫЕЗЖАЕТЕ ИЗ  
АМЕРИКАНСКОГО СЕКТОРА  
VOUS SORTEZ  
DU SECTEUR AMÉRICAIN  
SIE VERLASSEN DEN AMERIKANISCHEN SEKTOR

U.S. ARMY

## Mur berliński - koniec

Historia muru zakończyła się równie nagle, jak się rozpoczęła. 9 XI 1989 r., podczas transmitowanej na żywo przez telewizję konferencji prasowej, ówczesny członek Biura Politycznego i sekretarz KC Niemieckiej Socjalistycznej Partii Jedności Guenter Schabowski zapowiedział, że obywatele NRD będą mogli wkrótce bez przeszkód podróżować za granicę. Na pytanie jednego z zagranicznych dziennikarzy: „Kiedy wejdzie to w życie?”, Schabowski odpowiedział: „Z tego co wiem, wejdzie..., to jest natychmiast, bez zwłoki”. Co prawda przepis miał wejść w życie od następnego dnia, ale już cztery godziny po konferencji entuzjastyczny tłum wtargnął do dawnego „pasa śmierci”, by spontanicznie rozbijać mur i bez przeszkód świętować po obu stronach nadejście nowej epoki.